ئەوانەی لە نیشتمانی خۆیاندا غەریبن(*).. و: نەژاد عزیز سورمێ

بە پێچەوانەی (نووففەری) کە وتی : نەزانیی کۆڵەکەی ئاسوودەییە (ئەبوو حەییانی تەوحیدی) لەو باوەڕەدایە: عەقڵ ڕووناهی ڕۆحە و نەزانی لێڵایەتییەتی…
کەچی لەگەڵ ئەو نرخاندنەی عەقڵیش لەلایەن ئەو پێشەنگە مەزنەی عەقڵانییەت لە فەلسەفەی ئیسلامی دا ، وای لێ هات بەرگی بە پینەی پۆشی و ڕێی دەروێشی گرتە بەر و بە ڕۆح و بە هەستە نادیارەکانیەوە عەوداڵی ڕێگای نوور بوو…
جوامێر لەوەی زیاتری لە دەست دا نەبوو… ئەوەی زەمانە بە ئەبوو حەیانی تەوحیدی کرد ، بە هەر کەسێکی دی کردبا هەروای دەکرد…
چونکە نە عەقڵ و نە مەنتیق قەبووڵیانە لە پێشترین نووسەر بکەوێتە لێواری برسیەتی و ناچار بێ گیای بیابانان بخوا و پاشان وەك ناڕەزایی دەربڕینیش کتێبەکانی بسووتێنێ.
سەرەڕای ئەوەش ژیربێژایەتی و هاوسەنگی لە بیرکردنەوەدا بمێنێ و لەگەڵ چەرخێکدا بێتەوە کە هەرچی تێدا بووە بە دزێوی و نەزانییەوە هەڵدەسەنگێنرێ. خوا هەڵناگرێ (دکتۆر ئیحسان عەباس) لە وتارەکەیدا بە بۆنەی ئاهەنگی هەزارەی ئەبوو حەییان لە قاهیرەدا باشی بۆچووە کە پێشنیازی ئەوەی کردووە ، کردەوەی سووتانی کتێبەکانی تەوحیدی بە سەرەتای نوێخوازی عەرەبی دابنرێ .
ئەبووحەییان بە ڕووی لاسایی کردنەوە و یەکئەنوایی درێژدادڕی و شێوازی کۆنی نووسین ڕاپەڕی ، بە قەد ئەوەی لە تافی لاویدا دژ بە هەموو شێوەیەکی زوڵمی سیاسی دا دەچوو و داوای عەدالەتی کۆمەڵایەتی دەکرد…
لەو ڕاستەشدا بە ڕادەیەك زیاد دەڕۆیشت ، پێی وابوو عەدالەتی سوڵتان لە خێر و بیری زەمانە چاترە…

بەم پێیە زۆر لە نووسینەکانی بۆ بەرچاو ڕوونی چینی دەسەڵاتدار بوو… لەگەڵ ئەوەی لە ڕەچەڵەکێکی باڵایش نەبوو ، بەوەی نەوەی خورمافرۆشێکی بەغدایی بوو… بەڵام لە بیرکردنەوەی سیاسی و کۆمەڵایەتیدا…لە شێوە و شێوازی نووسین دا باڵا بوو…
هەر ئەوە کە وتویەتی: (وشەی جوان لە کەنیزەی پاکیزە شەریفترە…) کەم وا ڕێك دەکەوێ ئەدیبێکی نوێخوازی کۆنی عەرەب هەبێت وەك

تەوحیدی ، بەو جیددیەت و بەو تین و تاوە هەڵسوکەوتی لەگەڵ کاری ڕوناکبیری دا کردبێ و هێزی بیرکردنەوەی بۆ گێڕان هەبێ .
ئەبووحەییان بەوەش تاوانبارە کە بەشداری لە داڕشتنی نامەکانی (اخوان الصفا)دا کردووە کە لە سەدەی چوارەمی کۆچی یەوە ویستوویانە لە ڕێگای ڕوونایی دان بە زانست و ڕۆشنبیری کۆمەڵگەی ئیسلامی نوێ بکەنەوە…
(بە ڕاستی) دکتۆر جابر عصفوریش لەوەدا نیشانەی پێکاوە کە لە وتاری ڕێزلێنانی ئەبوو حەییان دا وتی: تەوحیدی وەك سیمرغ و سەمەندەر مرد پاشان لە خۆڵەمێشی خۆیدا ژیایەوە…

هەموو ئەو هەوڵە عەرەبیانەی دراون (لەم بارەیەوە) گەورەترین بەڵگەن بۆ نوێخوازی و دەسەڵات شکانی بەسەر نوێ کردنەوە و ڕووبەڕووبوونەوەی سەردەمەکان… هەر سەبارەت بەوەشەوە بوو ، ڕوناکبیرانی سەردەمی ڕێنیسانس عاشقی ئەبووحەییان بوون…
ئەو لە زەوق و شەوقی ئەو نەوەیە نزیك بوو کە هیچیان لە یەك ئەنوایی سەدەکانی ناوەڕاست و سەردەمەکانی داڕووخاندا نەبینی شایانی ژیاندنەوە بێ…
بۆیە دەبینی باز بەسەر چەندین سەدەدا دەدرێ و تەوحیدی هەڵدەبژێرێ ببێ بە سومبولێکی باڵای ڕوونبینی…

لەوانەیە پەیوەندی و تێکەڵی نێوانی ڕوناکبیر و دەسەڵات ، لای ئەو وەچەیە و هەموو وەچەکان کاری بە هەڵبژاردنی ئەو ڕێبازەوە هەبوو بێ… چونکە (توحیدی) تاقیکردنەوەیەکی نموونەییە بۆ دیراسەت کردنی پەیوەندی بەینی ڕۆشنبیر و دەسەڵات کە چەندین وەچەی پێ مژوول بووە و تا ئێستاش داڕشتراوێکی قەبووڵکراوی بۆ نەدۆزراوەتەوە…

(ابو حیان) هەر بەو مەزەندەیەش پەیوەندی بە (ابن العمید) و (ابن عباد) کرد…
ئەو پێی وابوو (ڕۆشنبیر) ئەگەر لە (وەزیر) باڵاتر نەبێ دەبێ یەکسان بێ پێی.
ئەو (ڕوناکبیرایەتی) دەخستە پێش (سیاسی)(!!!). کە سیاسیەکانیش بە چاوی سووکەوە لێیان ڕوانی و لە کۆڕ و مەجلیسەکانیاندا دەریان کرد ، وەك (وەزیر مهلبی) پێی کرد ، ئیتر هۆشیار بووەوە و گەیشتە ئەوەی کە سیاسی ، ڕوناکبیری وەك خووڵام نەبێ ناوێ و هەرگیز وەك هاوبەشێك لە مەسئولیەتدا چاوی لێ ناکا…

بەم جۆرە قۆناغی (یاخی بوون) لای(ابوحیان) کۆتایی پێ هات و تاقیکردنەوەی تەسلیم بوون لە ژیانی دا دەستی پێ کرد ، بە ڕادەیەك

گەیشتە قۆناغی (سواڵ لە دەسەڵات) وەك لە کۆتایی دایەلۆگەکانی لەگەڵ (ابن سعدانی) وەزیردا هاتووە کە لە کتێبی (الامتاع و المؤانسە)دا کۆی کردووەتەوە ، ڕەنگە تەوحیدی وای بە خەیاڵدا هاتبێ ئەگەر لە دەسەڵات دوورکەوێتەوە سەربەخۆی ڕۆشنبیری بداتێ ، کە لە تافی لاویەوە خەونی پێوە دەبینی.
بۆیە دەبینی بیر لەوە دەکاتەوە ببێ بە هاوبەشی بەقاڵی ئەو کوچەیەی کاری لێ دەکرد ، بۆ ئەمەش داوا لە (ابو الوفاء)ی مهندسی برادەری دەکا هەزار درهەمی بۆ ئەو مەبەستە بداتێ…

لەوانەبوو ئەگەر پێی بدابووایە ، لە سواڵ و سەدەقە و ئیهانە بیپارستبا ، کە لە قۆناغی وازهێنانی لە خەونە تێباویەکانی دووچاری بوو و بە تەواوی تەسلیم بە مەنتیقی دەسەڵات و دەسەڵاتداران بوو. دیارە ناتوانین بەو ساتییە حەقی ئەم پیاوە بدەین ، چونکە پەیوەندی بەینی ڕۆشنبیر و دەسەڵات لە بنەمای شیرەخۆری هاوبەش ئاڵۆزترە کە (معاویەی کوڕی ابوسفیان) لە سەرەتای دەوڵەتی ئەمەویدا دانابوو ، کاتێ بە ئەبووبەکری کوڕی عوسمانی کوڕی حارسی وت (کە زۆر دەچووە دیوەخانەکەی بۆ ئەوەی کارێکی لێ داوا بکا ، یا شتێکی لێ بخوازێ):

- برازا…ئەوەیە دونیا…
  یا لەگەڵ ئێمەدا شیر دەخۆی ، یان ئەوەتا وازمان لێ دێنی.
  سەرەتا تەوحیدی ڕێبازی شیرەخۆری ڕەت کردەوە ، لە دوایدا پێی ڕازی بوو،
  بەڵام پاشی چی؟
  دوای ئەوەی مانگاکان بۆ تووك بوون و شیر چکی کرد و دونیاش ئەوی بەرەو چارەنووسی گریکی و ئەو دیماهییە کارەساتاویە خەمناکە برد کە وای لێکرد بە برسیەتی و ئاوارەیی و دەربەدەری سەربنێتەوە .
  نیشتمان لە ژیانی ئەودا لە مەنفا چاکتر نەبوو… ئەگەر وانەبووایە ، نەیدەگوت: غەریبترین غەریب ئەوەیە کە لە نیشتمانی خۆیدا غەریبە.

(*) لە (محی الدین لاذقانی) یەوە ، ڕۆژنامەی – الشرق الأوسط – بە سووکە دەسکاریەکەوە .